

EP4A

Get involved in EP4A:
European Partnerships for Apprenticeships

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Projekt br. 572663-EPP-1-2016-1-HR-EPPKA3-SUP-APPREN

Sporazum br. 2016-2017 /001-001-572663-EPP-1-2016-1-HR-EPPKA3-SUP-APPREN

Erasmus+ Ključna aktivnost 3

GET INVOLVED IN EP4A: EUROPEAN PARTNERSHIPS FOR APPRENTICESHIPS

Izvješće o analizi potreba - Hrvatska

WP broj:	1
Vrsta dokumenta:	Izvještaj
Broj projektne isporuke:	1.2.1.
Razina diseminacije:	IN
Uredio/la:	Mirela Lekić, MSc
Status dokumenta:	Finalizirano
Verzija dokumenta:	1
Uključeni partneri:	P1
Broj stranica:	22
Datum:	6. ožujka 2017.

RINOVA
innovate, create & regenerate

UPITNIK ZA OBRTE, MALA I SREDNJA PODUZEĆA - ANALIZA

Istraživanje je provedeno putem upitnika kojeg su ispunjavali obrtnici te mala i srednja poduzeća koja posjeduju dozvolu (licenciju) za provedbu praktične nastave i vježbi naukovanja najviše dvije godine i obrtnici te mala i srednja poduzeća koja tu dozvolu uopće nemaju.

Prvi dio ankete odnosio se na prikupljanje općih podataka (naziv obrta/poduzeća, adresu, županiju sjedišta, broj zaposlenika, vrstu djelatnosti koje obavljaju, informacije o uključenosti u naukovanje te informaciju o posjedovanju dozvole (licencije) za provedbu praktične nastave i vježbi naukovanja). Cilj drugog dijela ankete bio je dobiti uvid u stavove poslodavaca u vezi naukovanja, troškova i koristi pružanja i/ili otvaranja novih naučničkih mjesta, kao i uvid u moguća rješenja za povećanje atraktivnosti naukovanja među obrtimi i malim i srednjim poduzećima.

Uzorak za istraživanje obuhvatio je obrtnike i mala i srednja poduzeća u 63 djelatnosti na području svih županija u Republici Hrvatskoj. Ispitivanje je provedeno putem Google Forms upitnika. Dobiveno je 759 odgovora.

Najveći broj ispitanika dolazi iz Primorsko – goranske županije (16,8%); Grada Zagreba i zagrebačke županije (11,4%), Krapinsko – zagorske (7,4%), Istarske (7,1%), Koprivničko – križevačke i Vukovarsko – srijemske županije (6,6%).

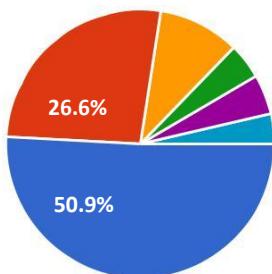
Tablica 1. Ispunjeni upitnici po županijama:

Županija	Ispunjeni upitnici (broj)	Ispunjeni upitnici (%)
Zagrebačka	43	5.7%
Krapinsko-zagorska	56	7.4%
Sisačko-moslavačka	40	5.3%
Karlovačka	32	4.2%
Varaždinska	23	3%
Koprivničko-križevačka	50	6.6%
Bjelovarsko-bilogorska	16	2.1%
Primorsko-goranska	127	16.8%
Ličko-senjska	2	0.3%
Virovitičko-podravska	39	5.2%
Požeško-slavonska	10	1.3%
Brodsko-posavska	28	3.7%
Zadarska	5	0.7%
Osječko-baranjska	18	2.4%
Šibensko-kninska	17	2.2%

Vukovarsko-srijemska	50	6.6%
Splitsko-dalmatinska	44	5.8%
Istarska	54	7.1%
Dubrovačko-neretvanska	23	3%
Međimurska	37	4.9%
Grad Zagreb	43	5.7%

Najveći broj ispitanika pripada u grupu poslodavaca koji zapošljavaju 1-2 djelatnika (50,9%), zatim 3-5 djelatnika (26,6%), a obavljaju djelatnost osobnih usluga (19,9%), djelatnost ugostiteljstva i turizma (10,6%), elektrostrukre (10,3%), autostrukre (9,6% te proizvodnih obrta u području metala (8,5%).

Grafički prikaz 1. Broj zaposlenika:

1-2	385	50.9%
3-5	201	26.6%
6-10	74	9.8%
11-15	33	4.4%
15-30	36	4.8%
više od 30	28	3.7%

Tablica 2. Djelatnost:

Djelatnost	Ispunjeni upitnici	Ispunjeni upitnici (%)
Proizvodni obrti - hrana i piće	40	5.3%
Proizvodni obrti - tekstil	24	3.2%
Proizvodni obrti - koža i krvno	4	0.5%
Proizvodni obrti - drvo	50	6.6%
Proizvodni obrti - metal	64	8.5%
Ostali proizvodni obrti	21	2.8%
Uslužni obrti - autostruka	73	9.6%
Uslužni obrti - elektrostruka	78	10.3%
Uslužni obrti - usluge popravaka i održavanja objekata, instalacije: plin, voda, klima	63	8.3%

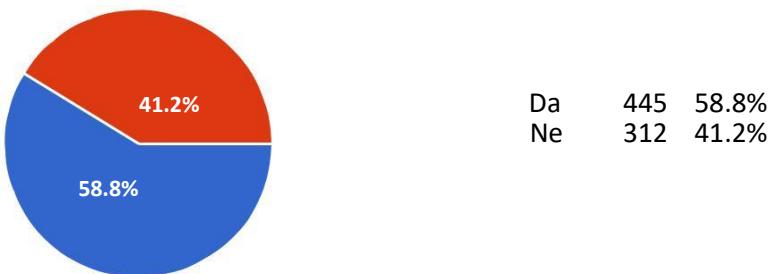
Ugostiteljstvo i turizam	80	10.6%
Trgovina	49	6.5%
Frizeri, kozmetičari, pedikeri	151	19.9%
Ostalo	60	7.9%

Nešto više od polovice ispitanika (57,9%) već je sudjelovalo u shemama naukovanja, dok njih 42,1% nije nikada. Rezultati korespondiraju s činjenicom da njih 58,8% posjeduje dozvolu (licenciju) za provedbu praktičnog nastave i vježbi naukovanja, dok ju njih 41,2% ne posjeduje.

Grafički prikaz 2. Pitanje: Jeste li sudjelovali u shemama naukovanja?

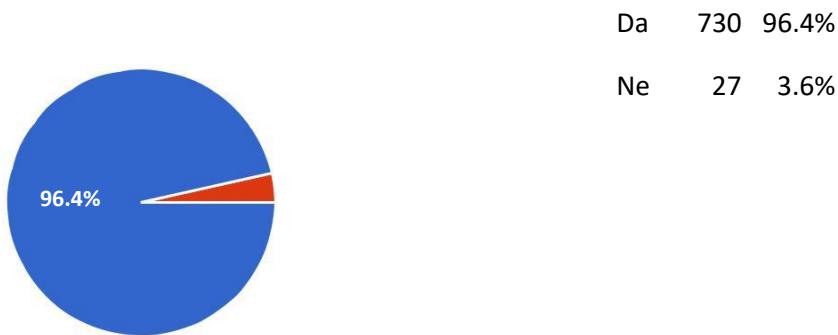

Grafički prikaz 3. Pitanje: Posjedujete li licenciju za provedbu praktične nastave i vježbi naukovanja?

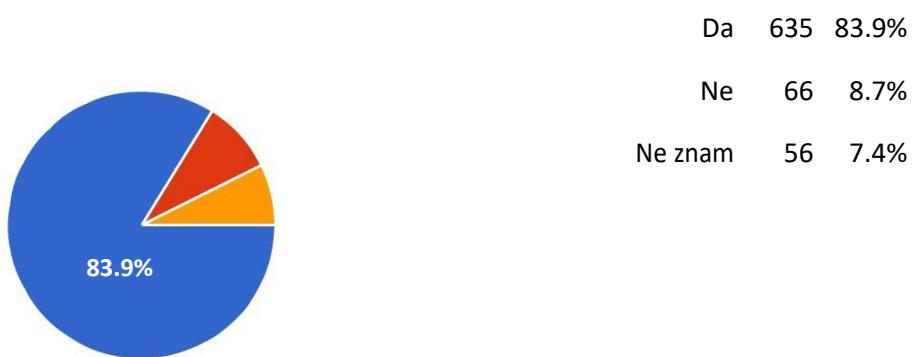
Na pitanje znaju li što je „naukovanje“, pozitivno odgovara 96,4% ispitanika, dok svega njih 3,6% ne znaju što taj pojam znači. Ovakav rezultat ne treba nas iznenaditi s obzirom na to da je u Hrvatskoj tradicija „obrtničkog“ obrazovanja zaista duga, a taj je dio obrazovanja bio dugo godina vezan upravo uz naukovanje.

Grafički prikaz 4. Pitanje: Znate li što je "naukovanje"?

Pretežiti broj ispitanika (83,9%) ispitanika smatra da „naukovanje“ postoji u Republici Hrvatskoj, dok manji broj (8,7%) smatra da ne postoji ili to ne zna (7,4%). Ovakav rezultat može se objasniti različitim shvaćanjem pojma „naukovanje“. Naime, iz rezultata dobivenih intervjuiranjem proizlazi da poslodavci „naukovanje“ najčešće povezuju s praksom u gospodarstvu (bez obzira na satnicu i način provedbe).

Grafički prikaz 5. Pitanje: Smatrate li da ono postoji u Vašoj državi?

Više od 80% ispitanika uzelo bi naučnika na naukovanje. Neki od razloga su sljedeći: činjenica da su i sami bili naučnici, da se uzimanjem naučnika na naukovanje stvara prilika za zapošljavanje kvalificiranog radnika kojeg je odgojio po mjeri vlastitog poduzeća, da se naukovanjem širi znanje na mlađe naraštaje i upotpunjuje vlastiti kadar, da naučnici mogu pomoći u poslu, da je naukovanje ulaganje u budućnost, da bez dovoljnog broja sati prakse nije moguća kvalitetna strukovna izobrazba te da je mladima potrebna pomoći u razvijanju radnih navika. Jedan dio poslodavaca ističe da znanje nema težinu ukoliko se ne prenese nekome drugome te da za poslodavce naukovanje na taj način razvija osjećaj ponosa. Neke

od izjava poslodavaca su sljedeće: Prenošenje znanja čini te većim. Naučiti mladog čovjeka i formirati ga u dobrog radnika – NEPROCJENJIVO. Drugi dio poslodavaca opet je svjestan da ako se sami ne uključe u proces obrazovanja, postoji opasnost nedostatka kvalificiranih mladih ljudi koji će biti u stanju nastaviti i razviti posao.

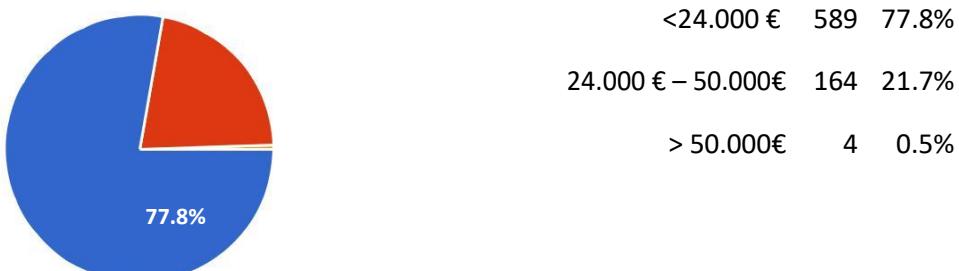
Njih 18,6% ne bi uzimali naučnike na naukovanje prvenstveno zbog neodgovornosti, nezainteresiranosti i nemotiviranosti naučnika za zanimanje koje su odabrali, zbog loše komunikacije između škola i njih samih, premalog fonda sati za naukovanje, nedostatka poticaja za primanje naučnika, nedostatka posla, neadekvatnog radnog vremena (dvokratno) i terenskog rada, ali i vremena koje je potrebno utrošiti za rad s naučnikom, zbog straha od buduće konkurenkcije, nekontinuirane praktične nastave u poduzeću. Poslodavac koji ima 25-godišnje iskustvo u naukovaju izjavljuje da je u zadnjih nekoliko godina sustav naukovanja urušen i zapravo u RH više ne postoji.

Grafički prikaz 6. Pitanje: Biste li uzeli naučnika na naukovanje?

Veliki dio poslodavaca, njih 77,8% procjenjuje da vrijednost minimalnih „troškova“ u vezi uključivanja u naukovanje (troškovi mentorskog osoblja, osposobljavanja, tehničke opreme, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja, itd. - na godinu) iznosi manje od 24.000 EUR, njih 21,7% između 24.000 i 50.000 EUR, dok svega 0,5 posto te troškove procjenjuje kao veće od 50.000 EUR. Različita procjena troškova naukovanja može se protumačiti time da naukovanje u različitim zanimanjima različito i košta.

Grafički prikaz 7. Pitanje: Koliko biste procijenili vrijednost minimalnih troškova* u vezi uključivanja u naukovanje (na godinu)?

Zabrinjava podatak da veliki broj poslodavaca, njih 78,3% nema saznanja o postojanju nekakvog oblika finansijske pomoći (državnih potpora, finansijskih potpora komora i udruženja, bankovnih kredita s niskim kamatnim stopama za potporu naučnicima), a koje bi ih motivirale da u svoj obrt, odnosno malo ili srednje poduzeće prime naučnika. Njih 21,7% upoznato je s postojanjem nekih od navedenih potpora. No, jedan dio njih smatra da je dokumentacija koja se traži previše komplikirana, da se traži previše papirologije, da potpore postoje samo za probrane ili nisu uopće previše zainteresirani za prijavu.

Grafički prikaz 8. Pitanje: Imate li saznanja o postojanju nekakvog oblika finansijske pomoći koja bi Vas motivirala da u svoj obrt, malo ili srednje poduzeće primite naučnika na naukovanje? (državne potpore, finansijski poticaji komora i udruženja, bankovni krediti s niskim kamatnim stopama za potporu naučnicima)

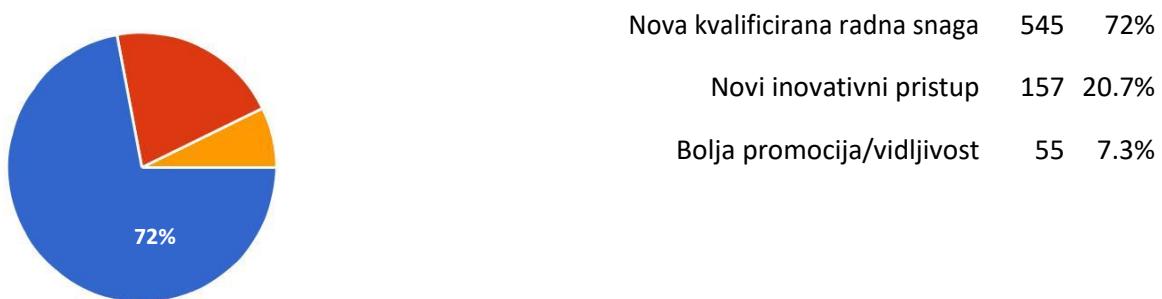
Najveći broj ispitanika, njih 39,1% procjenjuje da bi više od 50% obrta, malih i srednjih poduzeća nastavilo sa shemama naukovanja dulje od tri godine, njih 26,8% smatra da bi to učinilo između 25 i 50%, 19,6% ispitanika procjenjuje to na od 15 do 25%, a njih 14,5% smatra da bi manje od 15% obrta, malih i srednjih poduzeća nastavilo sheme naukovanja dulje od 3 godine. Dobiveni rezultat ukazuje na činjenicu da veliki broj ispitanika, unatoč brojnim preprekama, procjenjuje da bi znatan broj obrta, malih i srednjih poduzeća sudjelovalo u naukovaju.

Grafički prikaz 9. Pitanje: Što mislite koliko obrta, malih ili srednjih poduzeća bi nastavilo sa shemama naukovana dulje od 3 godine?

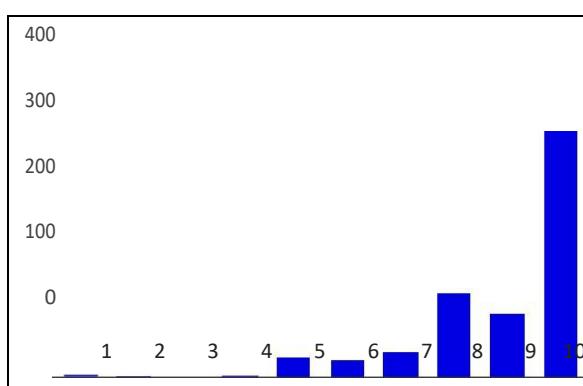
Mogućnost dobivanja nove kvalificirane radne snage najveća je motivacija za primanje naučnika na naukovanje od strane obrta, malih i srednjih poduzeća. No, određen broj ispitanika smatra da bi trebao postojati novi inovativni pristup samom procesu naukovanja što bi ih motiviralo da primaju naučnike na naukovanje.

Grafički prikaz 10. Pitanje: Što bi Vas motiviralo da u Vašem obrtu, malom ili srednjem poduzeću primite naučnika na naukovanje?

Da postoji velika nada za razvoj naukovanja u Republici Hrvatskoj pokazuju procjene naših ispitanika iz kojih je vidljivo da preko 60% ispitanika daje najveću ocjenu (9 i 10) važnosti potpore shemi naukovanja za budućnost tržišta rada, čime zapravo pokazuju da veliki dio ispitanika prepoznaže važnost aktivnog uključivanja u područje strukovnog obrazovanja.

Grafički prikaz 11. Pitanje: Na ljestvici od 1 (najmanje važno) do 10 (najvažnije) ocijenite koliko je važna potpora shemi naukovanja za budućnost tržišta rada u Vašoj državi?

Odgovor	Broj odgovora	Broj odgovora (%)
Najmanje važno: 1	5	0.7%
2	2	0.3%
3	1	0.1%
4	3	0.4%
5	33	4.4%
6	29	3.8%
7	43	5.7%
8	136	18%
9	105	13.9%
Najvažnije: 10	400	52.8%

INTERVJUI S OBRTIMA, MALIM I SREDNJIM PODUZEĆIMA - ANALIZA

Nakon provedene ankete, stručni suradnici za obrazovanje u područnim obrtničkim komorama proveli su intervjuiranje obrta, malih i srednjih poduzeća kako bi se dobio dodatni uvid u rezultate dobivene upitnicima, posebice vezano u troškove i koristi naukovanja iz perspektive obrta i malih i srednjih poduzeća. Za potrebe istraživanja korišten je polustrukturirani intervju – u kojem je postojala lista pitanja ili ključnih točaka koje su stručni suradnici za obrazovanje trebali pokriti. Pitanja su bila uglavnom otvorena i ispitanik je mogao odgovoriti kako želi, bez da se njegov/njezin odgovor uklapa u određenu „kockicu“.

Ukupno je provedeno 250 intervjeta u sljedećim županijama:

EP4A - intervjeti (24.2.2017.)	
Županije	Ispunjeni intervjeti
Grad Zagreb i zagrebačka	33
Bjelovarsko-Bilogorska	9
Dubrovačko-neretvanska	16
Istarska	18
Krapinsko-zagorska	12
Šibensko-kninska	16
Virovitičko-podravska	15
Požeško-slavonska	7
Primorsko-goranska	114
Zadarska	10
UKUPNO	250

Intervju je obuhvatio sljedeće kategorije pitanja:

- **Opću svijest o naukovanju**
- **Glavne prepreke sudjelovanju**
- **Motivaciju za sudjelovanje i kako se može povećati**

Opća svijest o naukovavanju

➤ Što smatrate naukovanjem?

Najveći broj ispitanika pojам „naukovanje“ veže uz vještine obavljanja budućeg zanimanja te tumače da „naukovanje“ znači: sposobiti učenika za zanimanje, sposobljavanje mlađih za samostalan rad u struci, naučiti poslu nekoga tko je zainteresiran, alat za prijelaz iz školovanja na zaposlenje, stjecanje vještina i navika u budućem razvoju osobe kroz život i organizaciju rada. Zanimljivo je također da dio ispitanika naglašava da se „naukovanjem“ stječu vještine kao što su: radne navike, odnos i poštivanje klijenata.

Veliki dio ispitanika „naukovanje“ tumači kao praksu, koristeći još i pojmove -školska praksa, stručna praksa, praktična nastava, praktična izobrazba, praktično strukovno obrazovanje. Često „naukovanje“ karakteriziraju i kao proces u kojem ono što se nauči u teoriji također se nauči provesti u praksu.

Jedan dio ispitanika pojам „naukovanje“ veže uz obrazovanje za obrtnička zanimanja i navodi da je naukovanje najbitniji dio obrazovanja za obrtnička zanimanja, kao učenje zanata od starijih, iskusnijih i vještijih majstora, konkretno naukovanje znači „izučiti zanat“.

Četvrta kategorija ispitanika povezuje naukovanje s pojmom "rad", te smatra da naukovanje znači uvođenje naučnika u radne navike, učenje uz rad i na radnom mjestu, praktični rad u radnom okruženju te situaciju kad učenici rade da nauče.

Konačno, dio ispitanika taj pojam veže uz školovanje, odnosno obrazovanje te smatra da je ono važan segment srednjoškolskog obrazovanja kao obuka učenika, školovanje/ izučavanje mlađih, učenje uz školovanje, učenje uz školu, naobrazba učenika, učenje kojim se dijete priprema za rad u zanimanju za koje se obrazuje, odnosno obrazovanje.

➤ Poznajete li sustav strukovnog obrazovanja u svojoj zemlji?

Najveći dio ispitanika izjavljuje da poznaje sustav strukovnog obrazovanja. Samo četvorica poznaje prilično. Dio svoje znanje karakterizira terminima donekle, prilično, okvirno, te uglavnom. Otprilike 5% ispitanika izjavljuje da ne poznaje sustav strukovnog obrazovanja, odnosno da ga poznaje nedovoljno ili površno (samo osnovne značajke). Dio ispitanika izrazio je dodatno nezadovoljstvo strukovnom izobrazbom te navodi da je sustav jako loš, da je premalo praktične nastave, a previše nedorečenosti.

➤ Jeste li se susreli s kakvom kampanjom usmjerrenom na poticanje obrta i malih i srednjih poduzeća da sudjeluju u naukovanju?

Najveći dio ispitanika nije se nikada susreo s takvom vrstom kampanje, a ako jesu (vrlo mali broj ispitanika) najčešće je to bilo putem područnih obrtničkih komora ili od strane škola.

➤ *Općenito, smatrate li naukovanje korisnom praksom?*

Raduje činjenica da veliki dio (njih 176) smatra naukovanje korisnom praksom, navodeći pri tom da je naukovanje neophodno, apsolutno/ iznimno/ vrlo korisno, neizostavno, u potpunosti. Bez naukovanja i bez prakse, smatraju ispitanici nema budućih majstora i doživljavaju ga jedinim pravim putem kako bi osposobili budućeg djelatnika i potencijalnog obrtnika. Međutim, istovremeno upozoravaju da naš sustav ne pruža naukovanje u pravom smislu riječi.

Glavne prepreke sudjelovanju

➤ *Što odbija obrte i male i srednje poduzetnike od sudjelovanja u naukovanju?*

Uz trenutnu situaciju u našoj zemlji, koju smatraju nepoticajnom općenito za poduzetništvo, ispitanici navode čitav niz prepreka koje odbijaju obrte, mala i srednja poduzeća da se uključe u naukovanje.

Daleko najveći dio ispitanika navodi nezainteresiranost, nemotiviranost, nezahvalnost, nesamostalnost učenika te njihovo neadekvatno ponašanje. Nadalje, navode njihovo slabo znanje, neodgojenost, bezvoljnost, ravnodušnost, neozbiljnost, neljubaznost, neusvojenost radnih navika. Problemi s roditeljima naučnika također su značajan faktor u neprivlačnosti naukovanja. Zanimljivo je kako je nekoliko ispitanika navelo kao razlog i glasine koje slušaju o nemotiviranim naučnicima, kao i krivi prvi dojam kada naučnik dolazi na praksi.

Za jedan dio ispitanika, odbijajući faktori su dodatne obveze i opterećenja koje naukovanje donosi te navode da im naučnici oduzimaju vrijeme, iziskuju veliki angažman, a navode i finansijsko opterećenje te probleme s papirologijom. Pri tom navode i nedostatak poticaja od strane države za sve njih koji su se odlučili aktivno uključiti u proces obrazovanja, tim više što su obvezni plaćati nagrade učenicima koji su kod njih na praksi.

Dio ispitanika svjesno je velike odgovornosti za naučnika koji su u radnom procesu izloženi opasnostima te to također navode kao činjenicu koja bi ih mogla odbiti od naukovanja. Smatraju da obrtnici, mala i srednja poduzeća nisu zaštićeni od odgovornosti u slučaju ozljeđivanja učenika.

Nedostatak posla i nepovoljna gospodarska situacija također su čimbenik koji utječe na motiviranost poslodavaca za uključivanje u naukovanje.

Konačno, dio ispitanika navodi da sustav obrazovanja kakav sada postoji nije prilagođen programu naukovanja, da postoji neusklađenost zakonskih i podzakonskih akata, premalo praktične nastave, slaba komunikacija na relaciji škola- poslodavac, nedostatak naučnika, a

kao veliku prepreku navode nedostatak angažiranosti nadležnih institucija u rješavanju tekućih problema.

➤ *Koje su „cijene“ sudjelovanja?*

Iz odgovora koje smo dobili, može se zaključiti da ispitanici nisu shvatili pitanje. Ipak, najveći dio ispitanika odgovara da je vrijeme, odnosno gubitak vremena na nemotivirane naučnike cijena koju plaćaju oni koji su se uključili u naukovanje. Potom se navodi trošak materijala, alata, uređaja, ali trošak nije izražen u finansijskom smislu. Ispitanici navode i trošak izdavanja dozvole (licencije), kao i potrebnu papirologiju da bi se ishodilo njeno izdavanje. Ispitanici se boje i gubitka klijenata i mušterija, s obzirom na to da neljubaznost, nezainteresiranost, arogantnost i pasivnost naučnika ugrožava njihovo poslovanje.

Jedan dio ispitanika smatra da cijene naukovanja nisu velike jer ako postignu dobar rezultat, nijedna cijena nije prevelika.

Motivacija za sudjelovanje i kako se može povećati

➤ *Koje koristi vide obrti i mala i srednja poduzeća u naukovaju za sebe?*

Najveći dio ispitanika korist naukovanja gleda kroz prizmu osposobljavanja kvalitetnog i kvalificiranog radnika te ističu kako je korisno odgojiti svojeg budućeg djelatnika, odnosno kvalitetnog radnika od početka i osposobiti ga da odmah nakon školovanja može samostalno obavljati potrebne poslove.

Veliki dio ispitanika ističe da su im naučnici velika pomoć u radu već tijekom njihove izobrazbe i u tome vide veliku korist. Dok jedan manji dio ne vidi nikakvu korist, jedan dio ispitanika prepoznaje društvenu odgovornost vlastitih obrta, malih i srednjih poduzeća te navode kako korist naukovanja prepoznaju u pomoći mladima da nauče i nastave njihov rad, podizanju kvalitete izvršavanja poslova te podizanju razine obrazovne strukture u društvu.

➤ *Što bi motiviralo obrte i mala i srednja poduzeća da sudjeluju u naukovaju?*

Najveći dio ispitanika odgovorilo je da bi ih finansijski poticaji sigurno motivirali za uključivanje u naukovanje. No, veliki dio ističe da to ne treba biti novac za njihovu poduku, već da bi im izuzetno pomogli poticaji za nabavu materijala, odnosno repromaterijala i opreme koji su im potrebni za poduku naučnika, zaštitu na radu, naknadu štete koja je nastala na uređajima od strane učenika, plaćenu vodu ili struju. Dio ispitanika kao pomoć navodi i razne oblike olakšica i smanjivanje finansijskih nameta općenito u poslovanju. Dio ipak smatra da bi mentori iz gospodarstva trebali biti plaćeni za poduku učenika.

Dio ispitanika smatra da bi bolja suradnja između nadležnih institucija, roditelja i poslodavaca, drugačije funkcioniranje školstva, više sati prakse, promjena načina obavljanja

prakse (tjedan za tjedan), preuzimanje odgovornosti svakog od dionika obrazovanja svakako utjecalo na njihovu veću motiviranost za uključivanje u naukovanje.

Ne bismo smjeli zanemariti i opću situaciju u gospodarstvu. Naime, dio ispitanika posebno je izdvojio činjenicu da bi ih više posla, odnosno veći obujam posla, mogućnost proširenja djelatnosti motiviralo za uzimanje naučnika na praksu.

Konačno bitan faktor za primanje naučnika na naukovanje čini motiviranost i zainteresiranost samih naučnika za struku čiji su program obrazovanja upisali.

➤ *Koje su potrebe obrta i malih i srednjih poduzeća u tom pogledu?*

Osim potpora u vidu nabave materijala i opreme te ostalih oblika financijskih poticaja i potpora te motiviranih učenika što su ispitanici već naveli vezano uz njihovu motivaciju za sudjelovanje u naukovaju, dio obrtnika i malih i srednjih poduzeća po prvi puta navodi potrebu za edukacijom u smislu stjecanja novih vještina koje prate razvoj struke i tehnologija koje koriste u radu, ali i organizaciju seminara na temu obrazovanja naučnika, odnosno kako pristupiti adolescentima i raditi s njima.

Veliki dio ispitanika ističe i potrebu bolje osmišljenog sustava strukovnog obrazovanja, povećanje sati praktične nastave te učinkovitiju komunikaciju i uređenost sustava u izobrazbi naučnika, zajedničke brige i angažiranosti svih sudionika u naukovaju s jasnim ciljem - stvoriti stručnjaka. Posebno se naglašava potreba veće i bolje suradnje svih dionika u sustavu.

Konačno, dio ispitanika naglašava nedostatak vremena kao problem u kvalitetnoj poduci naučnika.

➤ *Kakav bi im sustav potpore/usluga u tome koristio?*

To su svakako financijske potpore (u raznim oblicima) obrtima i malim i srednjim poduzećima koji sudjeluju u naukovaju, financiranje mentora koji sudjeluju u poduci naučnika, osmišljavanje različitih vrsta olakšica, smanjenje doprinosa.

Navode se i potpore učenicima u obliku stipendija, pokrivanja putnih troškova, prehrane, te nagrađivanja učenika.

U velikom broju ispitanicu ističu da im je neophodna potpora od strane obrazovnog sustava koji bi više i bolje povezivao školu i radionicu, a to je prije svega sustav s više sati praktične nastave pri čemu očekuju i potporu škola.

Konačno, ističe se i potreba za edukacijom.

Dodatno, ispitanici su naglasili sljedeće:

Naukovanje je izgubilo značaj koji je nekad imalo, djeca su nezainteresirana, roditelji ne potiču djecu da upisuju obrtnička zanimanja, odnos javnosti i države prema obrtima je veoma loš, nema dovoljno poticaja i uvažavanja.

Smatram da se danas iznimno podcjenjuju strukovna zanimanja i da se nedovoljno ulaže u razvoj kvalitetnog stručnog obrazovanja, stručnog profesorskog kadra i programa. Motivacija učenika za upisivanje strukovnih zanimanja uglavnom je vođena željom da završe školovanje bez puno truda i na tržište dolaze nespremni za radne izazove koji ih tamo čekaju, bez znanja, novih ideja, kompetitivnog duha, proaktivnosti i radnih navika.

Ne treba nužno dati novac- može to biti i olakšica u razrađenom pravednom sustavu gdje su jasna pravila. Mi danas imamo sustav u kojem svaka institucija radi odvojeno. Nisu povezani... „lijeva ne zna što radi desna“ a očekujemo da „Glava“ uspješno obavi posao!?

FOKUS GRUPA - IZVJEŠTAJ

Aktivnost projekta: **Intervjuiranje fokus grupe**

Tema: „**Poboljšanje sustava naukovanja**“

Mjesto održavanja: **Staklenjak Hrvatske obrtničke komore, Ilica 49, Zagreb**

Vrijeme održavanja: **24. veljače 2017. godine, 11-15 sati**

Cilj aktivnosti: **Produbljivanje informacija dobivenih anketiranjem i intervjuiranjem obrtnika i poduzetnika**

Voditelj: **Maja Jukić, dipl. ing. el.**

Na sastanku fokus grupe **sudjelovalo je 5 obrtnika**:

1. **Nikola Ričković**;
2. **Zlatko Tkalčević**;
3. **Franjo Trumbetaš**;
4. **Tomislav Pudić**;
5. **Marija Kartela**.

Obrtinci su se predstavili prema definiranim pitanjima:

1. **Ime i prezime**;
2. **Radno iskustvo**;
3. **Dozvola (licencija)**;
4. **Iskustvo s naukovanjem**.

Nikola Ričković

Radno iskustvo: vlasnik obrta za završne radove u graditeljstvu „Kvil“, obrtnik godinu i pol, kod oca radio 20 godina, uglavnom se bavi građevinskom limarijom

Dozvola (licencija): DA

Iskustvo s naukovanjem: naučnici vodoinstalateri i pomoćni vodoinstalateri, naučnika uglavnom nema za limara i krovopokrivača; generalni problem je nedostatak učenika.

Kontakt: 091/5387957, kvil@inet.hr

Zlatko Tkalčević

Radno iskustvo: vlasnik obrta „Metaloplast“ za izradu predmeta od plastičnih masa i metala

Dozvola (licencija): NE jer nije majstorsko zanimanje

Iskustvo s naukovanjem: generalnim problemom smatra nedostatak interesa ili odlazak ljudi u inozemstvo

Kontakt: 091/7678800, tkalcevic.z@gmail.com

Franjo Trumbetaš

Radno iskustvo: vlasnik limarsko instalaterskog i proizvodnog obrta „Bovje“ (obrt u obitelji od 1922.) - limarsko vodoinstalaterski poslovi, izrada uređaja za pročišćavanje voda

Dozvola (licencija): DA

Iskustvo s naukovanjem: prima naučnike - problem nezainteresiranost učenika, a poseban problem roditelji koji podržavaju učenikovu neodgovornost prema radu (čak uz zahtjev za plaćanje iako učenik nije dolazio na praksi) - prijedlog za učinkovitost naukovanja je da na jedan dan škole bude jedan dan prakse uz obvezu da učenik zna da mora doći na praksi i raditi; motiv za primanje naučnika je moguće zapošljavanje kvalitetnih radnika jer tko se pokaže dobar ostaje poslije raditi (od 4 učenika jedan se pokaže dobar)

Kontakt: 091/1805952, bovje@zg.t-com.hr

Tomislav Pudić

Radno iskustvo: vlasnik građevinskog obrta „Tomislav Pudić“

Dozvola (licencija): DA

Iskustvo s naukovanjem: najbolji radnici su oni koji žele raditi fizičke poslove, čak oni koji nisu išli u školu za taj posao, nego su ga naučili kroz rad; naučnici obično biraju druga lakša zanimanja pa ih je potrebno stimulirati; neophodno je da se praksa provodi van škole, u stvarnom radnom okruženju

Kontakt: 091/5155827, tomopudic@gmail.com

Marija Kartela

Radno iskustvo: vlasnica kozmetičkog salona „Paola“

Dozvola (licencija): u procesu

Iskustvo s naukovanjem: konkurenčija je velika- danas ima puno tečajeva koji nisu dokazane kvalitete, lako se završavaju i slijedom toga postoji rad na crno koji predstavlja nelojalnu i nezakonitu konkurenčiju i to najčešće vrlo upitne kvalitete

Kontakt: 098/9038125, studio.paola386@gmail.com

Način odabira sudionika: poziv za sudjelovanje poslan je odabranim obrtima, malim i srednjim poduzećima koji nisu sudjelovali u intervjuima a odgovarali su zadanim kriterijima (nisu imali licenciju ili su imali malo iskustva u naukovaju). Sudionici su odabrani s područja Grada Zagreba i Zagrebačke županije.

Osnovna poruka obrtnika: Naukovanje za obrtništvo treba ići preko obrtnika!

Nakon predstavljanja obrtnika, predstavljena su pitanja koja su bila polazište za razgovor kako bi se došlo do konkretnih preporuka za poboljšanje sustava naukovanja.

1. **Koliko sati naukovanja bi bilo potrebno za ovladavanje kompetencijama u Vašem području rada? Koliki je broj sati praktične nastave kod obrtnika potreban za stjecanje nužnih kompetencija?**
2. **Kako predlažete organiziranje praktične nastave kod obrtnika – u kolikim blokovima i ovisno o godini naukovanja?**
3. **Troškovi obrtnika za odvojeno vrijeme za naučnika, materijal potreban za rad i slično**
4. **Što je dobrobit naukovanja?**
5. **Što bi Vas motiviralo za primanje naučnika?**
6. **Što Vam predstavlja problem kod primanja naučnika na naukovanje?**
7. **Što bi Vam pomoglo za primanje naučnika, a što kada su kod Vas na naukovaju?**
8. **Što predlažete kako bi dobivanje licence bilo kvalitetno i pristupačnije?**
9. **Što biste željeli da komore preuzmu od administrativnih poslova? U kojoj mjeri bi Vas to rasteretilo?**
10. **Odgovornost za naučnike – što bi Vam u tom smislu moglo pomoći kako biste bili rasterećeniji?**
11. **Što predlažete u vezi naknade učenicima tijekom naukovanja?**
12. **U kojoj mjeri bi Vam pomogla edukacija o radu s naučnicima i što biste procijenili najpotrebnijim za edukaciju?**
13. **Kako bi se mogli motivirati učenici za odabir obrazovanja za obrtnička zanimanja?**
14. **Što očekujete od škole i roditelja?**

Što se tiče satnice propisane za naukovanje, svi se obrtnici slažu da je broj sati koji je propisan JMO programom obrazovanja za obrtništvo dostatan te da bi isti broj sati trebali imati svi programi za obrazovanje u obrtništvu, što u ovom trenutku nije slučaj s klasičnim (školskim) programima. Dobar je primjer ovog problema zanimanje kozmetičar prema klasičnom modelu obrazovanja, gdje je propisan samo jedan dan prakse tjedno. Prijedlog je, u ovom konkretnom slučaju, da bi se praksa trebala održavati minimalno dva dana tjedno u prvoj godini te se povećavati za pola do jednog dana sa svakom godinom učenja.

Obrtnici se slažu da je prvo polugodište prvog razreda potrebno odraditi u školi, kako bi učenici položili Zaštitu na radu i stekli osnovna znanja o alatima i materijalima, postupcima i radu na siguran način.

Opći je prijedlog za **organizaciju naukovanja** da od drugog polugodišta prve godine učenici provode jedan tjedan u školi, a zatim jedan tjedan na praksi kod obrtnika. Dobra je opcija i da učenici provode jedan dan u školi, a jedan na praksi. Jedan je od prijedloga da se praktična nastava održava paralelno sa školskom nastavom (škola u jednoj smjeni, praksa kod obrtnika u drugoj), iako su obrtnici svjesni da bi u tom slučaju motivacija za upis u obrazovanje za obrtnička zanimanja bila još manja, s obzirom na opterećenje. Jedan od prijedloga je uvođenje ljetne prakse u trajanju od 30 dana.

Obrtnici smatraju kako bi se škole trebale koordinirati i rasporediti praktičnu nastavu učenika da bi se osigurao **kontinuitet praktične nastave**. Problem s kojim se obrtnici trenutno susreću jest da primjerice 3 učenika dođu na praksu u iste dane, a tjedan nakon toga nema nikoga na praksi. Važno bi također bilo, naglašavaju obrtnici, već u školi učenike pripremiti i odgajati kako bi primjenjivali bonton i pravila profesionalne komunikacije tijekom prakse, a pogotovo u kontaktu s ostalim zaposlenicima i/ ili klijentima.

Bilo bi potrebno prije samog upisa, pri medicini rada temeljitije provjeriti učenikovu sposobnost za određenu kvalifikaciju, kako se ne bi događalo da učenici koji su alergični na prašinu, boje se visine ili slično dolaze na praksu gdje su to redovni uvjeti za rad.

Obrtnici se slažu da bi svi koji su uključeni u organizaciju i provedbu naukovanja (učenici, roditelji, škola, obrtnik, ceh, obrtnička komora, nadležna ministarstva i institucije), trebali biti dobro informirani i svjesni svojih prava i obveza te bi trebalo osigurati da se propisanoga svi i pridržavaju. Potrebno je točno utvrditi što učenik tijekom naukovanja treba svladati i to na osnovu dogovora sa školom koja bi obrtniku trebala dati program i ishode učenja koje naučnik treba dostići tijekom pojedine godine naukovanja i obrazovanja.

Predlaže se održavanje sastanaka nastavnika, naučnika, roditelja, predstavnika komore i ceha te obrtnika (posebice na početku naukovanja u svakoj školskoj godini), kako bi se

propisane obveze i prava svake skupine unaprijed dogovorile. Također bi bilo potrebno osigurati da nastavnici iz škole obavezno obilaze učenike na praksi tijekom naukovanja i neprekidno komuniciraju s obrtnikom kod kojeg se provodi naukovanje. Osim kvalitetnijeg naukovanja učenika, na taj bi način nastavnici neprekidno bili u dodiru sa stvarnim svijetom rada i novostima u poslovanju te dostignućima struke. U slučaju da se uvede eksterno provjeravanje dostignuća određene obrtničke kvalifikacije, koje bi bilo vrlo dosljedno i koje ne bi dopustilo izdavanje svjedodžbe o stečenoj kvalifikaciji bez dostignuća propisanog za nju, pretpostavka je da bi se ukupna odgovornost svih dionika uključenih u naukovanje značajno unaprijedila te da bi se i naučnici, nastavnici iz škola i obrtnici morali puno više potruditi tijekom naukovanja.

To bi bila i **najvažnija pomoć tijekom naukovanja, ali i motivacija za primanje naučnika koja bi im bila od najveće pomoći.**

Specifikacija troškova uslijed naukovanja:

- vrijeme mentora majstora koji nadgleda rad naučnika,
- edukacija za novu tehnologiju (posebice gdje se bez certifikata ne može raditi, npr. za rad s opasnim tvarima, za rad na određenom stroju itd.)
- radno odijelo i/ili zaštitna oprema,
- prostor za presvlačenje i odlaganje stvari,
- alat i potrošni materijal za rad,
- topli obrok,
- osiguranje opreme i naučnika
- naknada za rad naučniku

Iako obrtnici naglašavaju da su im troškovi manje bitni te da su ih spremni snositi samostalno jer žele **omogućiti prenošenje znanja i struke na mlađe generacije, kao i dobiti radnika na kraju procesa naukovanja (što ujedno predstavlja i najvažniju dobrobit naukovanja)**, potrebno je razmotriti kako bi se ovaj problem mogao sustavno riješiti. To je nužan uvjet održivosti koncepta naukovanja jer trenutna situacija u kojoj obrtnik preuzima sve ili gotove sve troškove na sebe nije dugoročno rješenje. Više je puta tijekom sastanka fokus grupe naglašeno da obrtnici najradije zapošljavaju one koje sami „odgoje“.

Iz istih razloga pristupaju i ishodovanju licence kako bi mogli primili naučnike na naukovanje.

S obzirom na nedostatnu motivaciju učenika za rad u određenom zanimanju te najčešće upisivanje u obrazovanje za određeno zanimanje uslijed nemogućnosti upisa željenog zanimanja, naučnici uglavnom ne stvaraju dodanu vrijednost i predstavljaju dodatno opterećenje i brigu u redovnom radu obrtnika, što **ujedno predstavlja i najveći problem u**

procesu naukovanja. Česta je situacija da obrtnici zbog složene situacije na tržištu i borbe za opstanak nemaju na raspolaganju dovoljno vremena za kvalitetan rad s naučnikom.

Svakako bi bilo bitno da naučnici sami vode dnevnik rada, koji bi obrtnici provjerili i potpisali. To bi pomoglo i naučniku jer bi mu dalo priliku da osvijesti što je radio i vlastitom reinterpretacijom dostigne dublje razumijevanje i pamćenje naučenog. Smatraju također da bi im specijalizirana osoba poput „savjetnika za obrazovanje“, sposobljena za pomoći obrtnicima u procesu naukovanja, a koja bi posjećivala naučnike tijekom odrđivanja prakse, bila od velike pomoći.

Što se tiče pomoći komore, obrtnici smatraju najboljim rješenjem da se evidencija, administracija i briga o naukovaju vrati Hrvatskoj obrtničkoj komori jer bi time bili bolje povezani škola, obrtnik i naučnik, a oni bi bili rasterećeni dijela administrativnih aktivnosti. Osim toga, to bi pomoglo usustavljenom praćenju svih dionika u procesu naukovanja. Kada bi se pri tome osiguralo plaćeno osiguranje naučnika i dodatna zaštita opreme, strojeva i prostora, time bi ujedno i **preuzimanje odgovornosti za naučnike bilo podijeljeno**. Od komore i cehova očekuju praćenje licenciranja i relicenciranja obrtnika te kvalitete provedbe naukovanja.

Što se tiče **naknade naučnicima za rad tijekom naukovanja**, naučnici bi morali prije svega poštovati odredbe Ugovora o naukovaju, jedna od kojih je i redovito dolaženje na praksu te zalaganje tijekom naukovanja. Prijedlog obrtnika je da prema učenikovom ispunjenom dnevniku rada i obrtnikovoju potvrdi i prijavi istog, naknadu direktno isplaćuju nadležna ministarstva ili komora, a ne sam obrtnik. Ovo objašnjavaju činjenicom da, iako koriste dostupne poticaje za naukovanje ministarstva nadležnog za obrt, isplaćivanje naknade naučnicima predstavlja im dodatan posao u administrativnom smislu.

Edukacija koju smatraju neophodnom je ona koja se tiče korištenja opreme i primjene novih tehnologija, a posebice u vezi rada na siguran način. Ponekad obrtnici osiguravaju i plaćaju takve edukacije i naučnicima, kako bi im omogućili da sudjeluju u radnom procesu umjesto da budu samo promatrači. S obzirom da među naučnicima ima i učenika s posebnim potrebama, obrtnicima bi koristila edukacija koja bi ih bolje pripremila za rad s takvim učenicima, kako bi im pomogli da dostignu svoj puni potencijal.

Što se tiče **promocije obrtničkih zanimanja i motiviranja učenika za naukovanje**, predlažu promociju obrtničkih zanimanja već u osnovnoj školi, već od 5. razreda. Pritom posebno računaju na Hrvatsku obrtničku komoru i njene resurse za promotivnu i informativnu djelatnost te javno priopćavanje. Smatraju bitnim navoditi deficitarna zanimanja i mogućnost dobivanja posla odmah po završetku obrazovanja (kako je u ovom trenutku npr. u građevini). Također se predlaže i organiziranje dijela naukovanja u inozemstvu, putem projekata financiranih iz EU fondova, što smatraju bitnim motivacijskim faktorom za

naučnike. Promocija bi trebala obuhvatiti i predstavljanje kvalitete hrvatskih proizvoda i poticanje svijesti o potrebi zaštite istih. U svakom slučaju, sa stajališta obrtnika, za naukovanje je puno potrebnije motivirati buduće naučnike nego same obrtnike te je potrebno osmisiliti promociju koja promiče i pošteni, stručni rad. Pri tome treba koristiti sve raspoložive medije poput društvenih mreža, internetskih stranica, novina, radija, televizije, ali i posjete učenika obrtničkim radionicama, kako u zemlji tako i u inozemstvu.

Sažetak izjava fokus grupe

Izjava 1: Kako povećati ponudu naukovanja

*Obrtnici smatraju najboljim rješenjem da se evidencija, administracija i briga o naukovanju vrati Hrvatskoj obrtničkoj komori jer bi time bili bolje povezani škola, obrtnik i naučnik, a oni bi bili rasterećeni dijela administrativnih aktivnosti. Osim toga, to bi pomoglo usustavljenom praćenju svih dionika u procesu naukovanja. Kada bi se pri tome osiguralo plaćeno osiguranje naučnika i dodatna zaštita opreme, strojeva i prostora, time bi ujedno i **preuzimanje odgovornosti za naučnike bilo podijeljeno**. Od komore i cehova očekuju praćenje licenciranja i relicenciranja obrtnika te kvalitete provedbe naukovanja.*

Izjava 2: Kako povećati društvenu odgovornost obrta, malih i srednjih poduzeća

Obrtnici se slažu da bi svi koji su uključeni u organizaciju i provedbu naukovanja (učenici, roditelji, škola, obrtnik, ceh, obrtnička komora, nadležna ministarstva i institucije), trebali biti dobro informirani i svjesni svojih prava i obveza te bi trebalo osigurati da se propisanoga svi i pridržavaju. Predlaže se održavanje sastanaka nastavnika, naučnika, roditelja, predstavnika komore i ceha te obrtnika (posebice na početku naukovanja u svakoj školskoj godini), kako bi se propisane obveze i prava svake skupine unaprijed dogovorile. Također bi bilo potrebno osigurati da nastavnici iz škole obavezno obilaze učenike na praksi tijekom naukovanja i neprekidno komuniciraju s obrtnikom kod kojeg se provodi naukovanje. Osim kvalitetnijeg naukovanja učenika, na taj bi način nastavnici neprekidno bili u dodiru sa stvarnim svijetom rada i novostima u poslovanju te dostignućima struke.

Zaključak je kako ispitanici korist naukovanja prepoznaju u pomoći mladima da nauče i nastave njihov rad, podizanju kvalitete izvršavanja poslova te podizanju razine obrazovne strukture u društvu.

Izjava 3: Kako ojačati učenje temeljeno na radu i sustav naukovanja

Svakako bi bilo bitno da naučnici sami vode dnevnik rada, koji bi obrtnici provjerili i potpisali. To bi pomoglo i naučniku jer bi mu dalo priliku da osvijesti što je radio i vlastitom reinterpretacijom dostigne dublje razumijevanje i pamćenje naučenog. Smatraju također da bi im specijalizirana osoba poput „savjetnika za obrazovanje“, sposobljena za pomoći obrtnicima u procesu naukovanja, a koja bi posjećivala naučnike tijekom odrađivanja prakse, bila od velike pomoći.

Izjava 4: Povećana konkurentnost obrta i malih i srednjih poduzeća na nacionalnoj i europs-

koj razini

Iako obrtnici naglašavaju da su im troškovi manje bitni te da su ih spremni snositi samostalno jer žele **omogućiti prenošenje znanja i struke na mlađe generacije, kao i dobiti radnika na kraju procesa naukovanja (što ujedno predstavlja i najvažniju dobrobit naukovanja)**, potrebno je razmotriti kako bi se ovaj problem mogao sustavno riješiti. To je nužan uvjet održivosti koncepta naukovanja jer trenutna situacija u kojoj obrtnik preuzima sve ili gotove sve troškove na sebe nije dugoročno rješenje. Više je puta tijekom sastanka fokus grupe naglašeno da obrtnici najradije zapošljavaju one koje sami „odgoje“. Dakle, korist naukovanja gledaju kroz prizmu osposobljavanja kvalitetnog i kvalificiranog radnika te ističu kako je korisno odgojiti svojeg budućeg djelatnika, odnosno kvalitetnog radnika od početka i osposobiti ga da odmah nakon školovanja može samostalno obavljati potrebne poslove. Ističu da su im naučnici velika pomoć u radu već tijekom njihove izobrazbe i u tome vide veliku korist te način da povećaju vlastitu konkurentnost na tržištu.

Izjava 5: Bolji položaj i prepoznatljivost obrta i malih i srednjih poduzeća kao dobrih poslodavaca, te u širem smislu među njihovom klijentima, dobavljačima i ostalim ključnim dionicima

Naglasak je na sustavnoj promociji na svim razinama, od lokalne preko regionalne do nacionalne. Bitno je postići motivirajući učinak prvenstveno na naučnike kako bi se zainteresirali za profesije za koje se školuju a zatim motivirati i ostale dionike u sustavu kako bi pružali kvalitetnu potporu obrtima, malim i srednjim poduzećima u podizanju njihovog ugleda i prepoznatljivosti.

Zaključci i preporuke

Potrebna je sustavna potpora obrtima, malim i srednjim poduzećima u području naukovanja u pogledu partnerske suradnje između svih dionika i osiguranja prepoznatljivosti obrta, malih i srednjih poduzeća kao važnog dionika u sustavu naukovanja. Stoga je posebno važno:

1. Dobro **definirati psihofizičke uvjete za upis u pojedinu kvalifikaciju** pri propisivanju standarda kvalifikacije, a prije samog upisa u obrazovanje za tu kvalifikaciju, dosljedno provjeriti učenikovu sposobnost za određenu kvalifikaciju prema propisanom.
2. **Ne bi se smjelo dopustiti** da postoji drugačiji, **alternativni formalni način obrazovanja s manjim brojem sati naukovanja od propisanog JMO kvalifikacijom.**
3. Svim dionicima uključenim u proces naukovanja potrebno je **jasno propisati uloge, tj. prava i obveze** te osigurati da se propisanoga svi i pridržavaju.
4. S obzirom da među naučnicima ima i **učenika s posebnim potrebama**, obrtnicima treba **osigurati edukaciju** koja bi ih bolje pripremila za rad s takvim učenicima i kako bi im pomogli da dostignu svoj puni potencijal.